

Cumhuriyet 2

Doğa yasalarından toplum yasalarına geçiş, insanlığın evrimi ile atbaşı giden tarihsel bir akışı sergilemektedir. Başlangıçta nesnel güce dayanan uygulamaları töresel yaptırımlara dönüştüren ilkel hukuk, insan varlığını sürdürme içgüdüsünün bir sonucu olarak doğmuştur. Bu aşamada ortaya çıkan ilkel hak kavramı, bir dizi yasaklamanın ürünüdür ve bireyin davranış özgürlüğünün kapsamı, bu olguya getirilen sınırlandırmalarla belirlenmiştir.

Çizilen sınırların zaman içerisinde değişkenlik göstermesine karşın, ilkel hakların günümüzdeki uzantısı olan geleneksel hak anlayışının içeriğinde önemli gelişmeler olmamıştır. Şöyle ki, bireye, kuramsal açıdan, başkalarının ve hatta devletin el atmasının önlenildiği bir davranış alanı sağlanmış, ancak, kişinin bu haklardan yararlanabilmesi kendi özel koşullarına bırakılmıştır.

Ashında tüm haklar, başkaca bir neden aranmaksızın salt insan olmanın sonucudur. Ne var ki, bu ön koşul, temel haklardan, kişilerin gereğince yararlanabilmeleri için yeterli olmamıştır. Özgürlüklerin yaşama uygulanabilmesi, bir takım ekonomik olanakları gerektirmektedir. Bu olanaklara ulaşamayan kişiler, Anayasalarda güvence altında tutulsa bile, beslenme, eğitim, sağlık, dinlenme ve konut gibi, çağdaş yaşamın olağan gereksinmelerinden bile yeterince yararlanamamaktadırlar. Bu olgu, hukuka ekonomik bir öz katılması zorunluluğunu doğurmuştur.

Özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısında, çağdaş demokratik toplumların birçoğu, bireyin davranış özgürlüğünü benimsemekle yetinen geleneksel haklara, toplumsal ve ekonomik güvenceler katmak gereğini duymuşlardır.

Böylece, sosyal hak kavramı yaygınlık kazanmıştır. Sosyal haklar, gerçekleşmesi ve yararlanılması devletin korunması altına alınan haklardır. Devlet, yurttaşların bu haklardan yararlanabilmeleri için, etkin görevler üstlenmiştir. Böylece, soyut tanımlamalar yerine, somut uygulamalara geçilmiştir. Tüm insanlar

Sosyal Hukuk Devleti

GÜNÜMÜZÜN ÇAĞDAŞ DEMOKRATİK TOPLUMLARI, BİREYLERİN DAVRANIŞ ÖZGÜRLÜKLERİNİ BENİMSEMELERİ YETİ- NEN GELENEKSEL HAKLARA, TOPLUMSAL VE EKONOMİK GÜVENCELER KATMAK GEREĞİNİ DUYMUŞLARDIR.

Güney DİNÇ

İzmir Barosu Başkanı

İçin, ırk, dil, renk ve inanç ayrımı gözetmeksizin onurlu bir yaşam düzeyi amaçlayan bu anlayışa göre sosyal haklardan yararlanma, bireyin kendi olanakları ile sınırlı bırakılmamıştır.

1789 İnsan Hakları Bildirgesi'nden kaynaklanan bu akım, 1945 yılında Birleşmiş Milletler Anlaşması ve 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile uluslararası belgeler niteliğine dönüşmüştür. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi adıyla bilinen İnsan Haklarını ve Hürriyetlerini Koruma Sözleşmesi, 1953 yılında yürürlüğe girmiş, 1954 tarihli bir yasa ile, iç hukukumuzda katılmıştır.

Uluslararası belgelerin yanı sıra, sosyal haklar, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, ulusal Anayasalarda yer almaya başlamıştır. 1964 Fransa, 1948 İtalya ve 1949 Federal Almanya Anayasaları'nda, edilgen hak tanımı yerine, etkin hak anlayışı benimsenmiş, bu hakların bireyin günlük yaşamında geçerliliğinin sağlanması için, devlete ekonomik ve toplumsal yaşamı düzenleyici yetki ve görevler verilmiştir.

Gerçekten ilgi çekici ekonomik kalkınmasının ucuz emek ürünü olduğu söylenerek bazılarıncı Türkiye'ye örnek gösterilmek istenen Japonya'nın 26 Temmuz 1947 tarihinde yürürlüğe giren Anayasası'nda, «bireylerin yaşama, özgürlük ve mutluluk arama yetileri, yasaların ve yönetimin gözönünde tutacağı en yüksek ölçüt...» olarak tanımlanmıştır. Nesnel ve

kültürel açıdan her yurttaşın ortalama bir yaşam düzeyi sağlamaya hakkı bulunduğu, kişilerin yetenekleri oranında eğitim ve çalışma olanaklarından yararlanacakları kabul edilen Japonya Anayasası'nda, geleneksel hakların yanı sıra, sosyal ve ekonomik hakların varlığı da benimsenerek, Anayasal güvence altına alınmıştır.

29 Aralık 1978 tarihinde yürürlüğe giren ve en yeni belgelerden biri olan İspanya Anayasası'nın 10. maddesinde; «Anayasa'nın tanıdığı olduğu temel haklara ve özgürlüklere ilişkin kurallar, Uluslararası İnsan Hakları Bildirgesine ve bu konuda İspanya'nın onaylamış olduğu uluslararası anlaşmalara uygun olarak yorumlanacaktır.» denilmektedir. Yeni İspanya Anayasası'nda, temel hak ve özgürlüklere ilişkin kuralların herkes için buyurucu niteliği vurgulanmakta, kişinin bu haklarını olağan yargı yoluyla koruyamaması durumunda, Anayasa Mahkemesi'nde dava yoluna başvurulabileceği belirtilmektedir.

Türkiye, 1876 yılından günümüze değin, Osmanlı feodal yapısından çağdaş devlet düzenine geçişi amaçlayan önemli Anayasa deneyimleri yaşamıştır. Üke koşullarının ve toplumsal gerekliliğin ürünü olarak, Türkiye Anayasaları, uluslaşma, demokratikleşme, sosyalleşme doğrultusunda gelişmiştir. Etkin hak anlayışını benimsediği içindir ki, 1961 Anayasası'nın 2. maddesi ile, «... Sosyal Hukuk Devleti...» Cumhuriyetin nitelikleri arasına ka-

tılmıştır. 1961 Anayasası'nın sosyal devlet anlayışı, 2. maddenin gerekçesinde, ayrıntılı biçimde açıklanmıştır. Gerekçede yer alan şu tümce, günümüzdeki yaklaşımlara da ışık tutacak derecede önem taşımaktadır:

«**SOSYAL DEVLET**, fertlere yalnız klasik hürriyetleri tanımakla yetinmeyip aynı zamanda, onların insan gibi yaşamaları için zaruri olan maddi ihtiyaçlarını karşılamalarını da kendine vazife eden devlettir.»

Gerçekten çağımızda, «yasa devleti'nden», «hukuk devleti'ne geçiş toplumsal haklara gereken özeni göstermekle sağlanabilmektedir. Bireyler yönünden yasalar önündeki eşitliğin en büyük güvencesinin, devletin, özellikle ekonomik alanda görünen koruyucu etkinliği olduğunda hiç kuşku yoktur. Sosyal hakları özümleyip uygulamaya kavuşturmadıkça, hukuk devleti olunamaz. Soyut hukuk, soyut hak kavramları, artık Türkiye'nin geri dönemeceği uzak yıllarda kalmıştır. Hukukun üstünlüğü, ancak sosyal devletin gerekleri yerine getirilmekle sağlanabilir. «Sosyal Devlet - Sosyal Haklar» sözcükleri bir Anayasa'da yer aldığı zaman, bunların en geniş boyutlarda uygulanması ve gelecekte de savsaklanmaması, yurttaşlar için haklı bir istem oluşturmaktadır.

1961 Anayasası, en büyük açıklardan birini, devletin ekonomik ve sosyal amaçlara ulaşma ödevlerini, «ekonomik gelişme ve mali kaynakların yeterliliği» ile sınırlandıran 53. maddesinde vermiştir. Yakın geçmişin tartışma ve olaylarına kısa, bir bakış içine düşülen olumsuz koşulların temelinde, sosyal devletin tüm kurum ve yükümlülükleriyle yaşama aktarılamamasının büyük payı olduğunu anımsatacağıdır.

Sosyal devlet, somut bir olaydır. Yeni düzenlemede 1961 Anayasası'nın uygulamaya yönelik yetersizliklerini gidermek yerine, bu olguyu ekonomik etkinliğinden arındırıp gereksiz bir sözcük düzeyine indirmek yeğlenirse, sunulan modele, «... Sosyal Hukuk Devleti...» adını vermek, çok güç olacaktır.